

SUKOBI I SUPROTNOSTI IZMEĐU ŽIVOTA I SAVJESTI

talijanske književne bilješke

I

Rat je odlučno utjecao na razvoj talijanske književnosti, osobito na području romana i novele. Taj se utjecaj očituje u tematskim i stilskim orijentacijama, potvrđujući budjenje zanimanja za prikaz i prosudivanje društvene stvarnosti bez polovičnih mjera, sa širim pogleda i bezobzirnim jezikom. Poslije književnosti izravno nadahnuće ratom i pokretom otpora (o čemu treba posebno govoriti) javlja se takozvani roman običaja. Mladi pisci uzimaju za uzor Moraviju i osobito Pratinolija, obračunajući pozornost činjenicama i pojavama koje su najznačajnije za talijanski suvremeni život: nezaposlenost, problemi južne Italije (ekonomska zaostalost, analfabetizam), obiteljske krize, društvene nepravde, privatni i javni nemoral, kult uspjeha (divizam), prostitucija, laki erotizam.

Stav ove poruke izrazio je kritički, u svim orijentacijama, bilo da je tema postavljena otvoreno politički (Ignazio Silone, Carlo Levi, Vitaliano Brancati, Bernarri, Bruno Cassola), bilo da se obrađuju moralna pitanja (Bigiaretti, Buzzati, Alba de Cespedes, Prisco, Pomilio, Palumbo, Coccioni, Quarantotti-Gambini) ili drugi suvremeni problemi (Parise, Pier Paolo Pasolini, Brigantini, Soavi, La Stella, Schettini, Quintavalle, Rocca, Veltiti, Cibotto, Ugo Moretti, Giorgio Vigolo i drugi), manje mladi, mlađji i najmlađji. Tu i tako suvremena talijanska proza vraća se i na ratne teme.

Ugo Pirro zapažen je po sasvim nekomformističkom načinu kojim u romanu „Le soldatesse“ (Zene-vojnice, 1956.) prikazuje ratna zbivanja. Radnja se odvija u Grčkoj, protagonisti su talijanski vojnici-okupatori: meheroijski, neretorični, moralno jedna stvar, u silovitijoj i bijednoj borbi sa spolnim nagonom i smrću.

Drugi pisci opisuju nestalo i pokvareno građansko društvo. Neki od mlađjih, međutim, opisujući to društvo zauzimaju neodređena stajališta (Elsa Morante, Gino Nogar, Guido Cavani, Mario Tobino, Enrico La Stella i dr.). U ovoj skupini, koju bismo mogli nazvati grupom centra-ljevice, najjača je ličnost možda Elsa Morante. Sa svojim romanima („Menzogna e sacleggio“) Laž i svetogrđe, 1957. (dobio je najznačajniju talijansku književnu nagradu Viareggio) ona ulazi u svijet žene i u njezin položaj u društvu. Četiri dosad izišla romana Marija Tobina i tri La Stelle, ne angažiraju se ni u smislu održavanja tradicionalnih vrednota niti u smislu borbe za korjenitu društvenu obnovu. „Amorfni“ književnici ograničavaju se na opisanje doživljene stvarnosti. To nije mnogo, ali kad se uzme u obzir kakva je ta stvarnost, to je još uvijek pozitivno.

Politički angažirana književnost, naprotiv, odlučno zadire u ekonomsko-društvene probleme. Novi roman u pravom smislu riječi nastao je u Italiji iz zanimanja sazrelih u okviru novinarskih ispitivanja ekonomsko-društvene i političke stvarnosti. Prethodnici te struje su Italo Calvino, Giuseppe Berto, Domenico Rea, Bassani.

Calvino, književnik iz Torina, najstariji među mladima, ističe se u grupi talijanskih neorealista. Njezan je pjesnik i dubok roman-sijer. Piše od 1945. Objavio je tri romana i veliku zbirku novela napisanih od 1945. do 1948. U tim novelama, kao i u drugim, kasnije objavljenim po raznim novinama i časopisima, izražena je jedna od najsnažnijih ličnosti među suvremenim talijanskim pripovjedačima.

Djela smione psihološke i društvene analize objavili su Trščanin Danilo Dolci, Domenico Rea Rocco Scotellaro, Leonardo Sciascia i drugi, koji su hrabro zadržali u pitanje talijanskog juga. Ono što su sociolozi zanemarili prihvatili su književnici ljevice,

smatrajući knjigu dokumentom koji odražava društvenu stvarnost. To su djela koja optužujući ukazuju na jedno očajno stanje. O tome kasnije.

II

Uspjeh dobrog dijela poslijeratne talijanske književnosti sastoji se, po mom mišljenju, u činjenici da je jaka grupa novih intelektualaca — od kojih su neki proleterskog porijekla — zauzela odlučan ljevičarski stav, razorivši time, kako je govorio i želio Antonio Gramsci, „intelektualni blok, savitljivu i vrlo otpornu armaturu“ kapitalističke političke vlasti. Gramsci je govorio: „Važno je i korisno da u masi intelektualaca nastane organski, historijski karakteriziran prijelom: da se oblikuje, kao masovna formacija, ljevičarski smjer u modernom značenju te riječi, to jest orijentiran prema revolucionarnom proletarijatu.“ Nešto od toga djelomično se ostvarilo u današnjoj Italiji. Do toga se došlo teško, i to zaslugom antifašističke borbe i pokreta otpora, te djelatnošću radničkih stranaka.

Na jednom sastanku, koji je prošle godine organizirala skupina ljevičarskih časopisa, u čijim uredništvima mladi imaju glavnu riječ (Il Ponte, Nuovi argomenti, Paragoni, Officina, Il Contemporaneo, Ulisse), govorilo se o kulturi i politici, o vrednotama slobode i pravde. Po tko zna koji put ponovljena je tu jedna istina koja karakterizira suvremeni talijanski svijet: postoji dubok prijelom između kulture i vladajuće klase. O tome je i potpisani pisao u Italiji prije više godina. Ono što je tada napisao vrijedi i danas: o katoličkoj Italiji s demokratskim režimom, u društvu gdje je zakonodavstvo u suprotnosti sa samim republikanskim ustavom, nezbuđen je sukob između politike vladajuće klase i duhovnih vrednota, između ekonomske stvarnosti i kulturnih težnji, sukob između općeg uređenja društva i ideala književnika, tj. ideala čovječnosti i pravde. S jedne strane — konzervativnost, s druge — borba za napredak; s jedne — mračnjaštvo, s druge — ljudske vrednote. Cenzura protiv intelekta, birokracija protiv slobode. Sukob između klerikalca i zagovarača reforme školstva. Sukob koji izaziva prijelome čak i među samim katoličkim književnicima. Jedan nedavni primjer: katolički časopis „Piera letteraria“ objavio je jedan napis rumunjskoga jašističkog pisca Vintile Horije; pet urednika protestiralo je i napustilo uredništvo — dva romana, jedan kritičar i dva romanopisca.

U tom sukobu oblikovao se novi naraštaj pjesnika i prozaista pod vodstvom već afirmiranih starijih autora, koji su u posljednjih trideset godina sijali sjeme obnove talijanske književnosti. Spomenimo među njima Quasimoda, Gatta, Sabu, Serenija, Montalea, Vittorinija, Pavesea, Pratinolija i Pasolinija, koji već pripada mladima.

Alberto Moravia izjavio je nedavno: „Ovo je doba izvanrednog dinamizma u našoj književnosti, bez usporedbe u povijesti Italije.“ Razvoj nove, snažne avangardističke literature izraz je vitalnosti talijanskog naroda „najvitalnijega od svih latinskih naroda.“ „Imamo danas mnogo književnika mlade generacije koji daju vrijedna i cijenjena književna djela.“

Tačno je i ono što kaže Olga Lombardi: „Neki mladi predstavnici talijanske proze, u trci za uspjehom i slavom, slabo se zalažu za stvaranje autentičnog stila i potpadaju pod utjecaj komformizma.“ Ali to se može reći zaista samo za neke. Drugi, koji po dobi i književnoj djelatnosti pripadaju u generaciju „teških godina“ (da upotrebimo izraz jednoga od njih, Luigija Zampe, pisca i redatelja), potpuno su anti-komformisti.

III

U Italiji se objavljuje oko 15.000 knjiga godišnje. Više od polovine toga je beletristika. Ne znam, ne želim reći je li to mnogo ili malo. Mladi objavljuju razmjerno malo, iako su upravo oni pokretna snaga suvremene talijanske književnosti. Mladi osnivaju časopise (osnivaju ih i obustavljaju), stariji uživaju povjerenje izdavača. Ima tome razloga. Knjiga je u Italiji (kao i svugdje na Zapadu) komercijalna roba. Djela starijih objavljuju se zato što izdavač može reklamirati poznatog pisca (ako je uz to i pisac književne vrijednosti, tim bolje); djela mladih izdavači objavljuju tek pod dva uvjeta: da im pisca pruža mogućnost za reklamu ili da takav pisac sam novčano pridonese izdanju djela.

Pređa mnom je jeđna zbirka pjesama (Voci di poesia (Glasovi poezije), izdavač L'Approdo del Sud, Napoli, 1961.). To bi imala biti antologija najmlađih talijanskih pjesnika, tako se barem kaže u predgovoru. Tu stoji: „Zelimo pomoći mladima da ih se upozna.“ Lijepa inicijativa, pothvalan mecenatizam. Ali... Eoo što sam doznao iz pisma koje mi je uputio jedan urednik te antologije: pjesnici zastupljeni u knjizi sami su se izabrali, plaćajući 10.000.— lira za svaku stranicu posvećenu pojedincu od njih i drugih 10.000.— lira za klise fotografije svakoga od njih. Pročitao sam pjesme: osim rijetkih iznimaka, stvari da plaćesh (ili se smiješ, po volji), glupi narcisizam, nepismenost. Komercijalizam najviše vrsti.

Na stranu ovakvi slučajevi, mladi književnici od vrijednosti ipak se probijaju, makar i uz uvjet prilagodjavanja sredini. A to znači: stvoriti sebi ime i dići oko njega buku suradnjom u časopisima, a onda se pojaviti kod izdavača s rukopisom. Ima i drugih oskocnih dasaka, a postoje i književni natječaji. Danas te natječaje u Italiji organiziraju pomalo svi: političke stranke, turističke ustanove, gradovi, kulturni centri. Najpoželjnije i najviše afirmirane su nagrade književnih natječaja organiziranih od grupa intelektualaca ljevičara i podržavanih od ljevičarskih stranaka, koje su vrlo aktivne u tom smislu. Poznate su nagrade Viareggio, Montefeltro, Crotona, Bagutta, Prato. Te nagrade predstavljaju velik uspjeh, obrambeni i napadni rov u sukobu između buržoaske birokratske države i napredne kulture. Postoje i književne nagrade: Marzotto, Valombrosa, Cittadelax, Chianciano, Strega za prozu i poeziju, Puccini za novele, Centro letterario Milano, San Barnaba, Premio Pisa Città di Firenze za poeziju. Itd. itd. Ne treba ni spominjati natječaje koje organiziraju poduzeća, trustovi i privatne agencije u svrhe koje nemaju ništa zajedničkoga s kulturom. S tim u vezi navodim jedan talijanski dnevnik: „Kultura postaje izlika da se zadovolje reklamističke potrebe trgovačkih poduzeća, kupališta, tvorničkih zaštitnih znakova. Ako tako nastavimo otići ćemo u propast.“ Nema krivo, ali pretjeruje. Nagrade kao takve su pozitivne, ostalo ovisi o djelima. Ako vrijede ostaju, inače donose dobitniku nekoliko stotina tisuća lira i ništa više. Pozitivna je svakako činjenica da najuglednije književne nagrade dodeljuju žiriji sastavljeni od vrijednih pisaca: ra-

adamove zapevke

Nad glavom mi se
Svod rasklopio

Mi se nebo zalazo
Mi se crna ptica obistinila

Moje telo zemlja obzinula

Mi se
Uetar lasta u granama
Oku do oka
Mi se
Crven kuršum čuje

Ajoj me
U srcu sna
Ko gola koza
Eva na mišici
Mi se
Na podlamicu ljulja

Na mišici mi se vatra
Mi se voda
Javlja

Ajoj
Ako je udarim
Ko prljavog bika u gori
Če zelena kru u lišću
I petnaest mojih skupocenih rana
Če u vodi

Kuku
plače mi se
Na devetoj obali stida

Jeca mi se
Na osmoj kugli bola

Umire mi se
Na zemljinoj lopti

Biva mi se
Godinama vekovima
Smrt određena za telo

Kuku meni crnom
Na šta ruka da se stavi

Koleno mi se razglobio

Mi se
Raznežilo srce
Dugo i široko
Ko zasejana njiva

Ču l zvati
Ueliko i malo
Ču l Eva
Nek mi zemlja sudi

Meni moja sestra bila kiša
Bio vetar brat
Meni moja majka bila reka
Bio otac rat

Ču l Eva
Bez žežene reči

Ajoj me
Mi se zmija
Mi se
S podočnjakom zla
Promeče kroz zube

Nema čiste pesme
Muzikalnoj usni
Starijoj od bola

Kuku meni kukavici
Kukavici
Izelici

Ženi ptici
Kružim oko mrtvog tela

Ču l plakat
Sinovi i kćeri
Starice i starci

Ču l Eva
Ču l plakat
Da se plaća lišim

Vito MARKOVIC

